

9. téma S Í D L A

Ľudia postupne prechádzali z kočovného spôsobu života k usadlému, keď sa začali živiť poľnohospodárstvom. Pri výbere miesta, kde sa chceli usídlit', vyberali dobre brániteľné miesta s dostatkom vody a možnosťami na obživu.

Osídlenie je súbor sídel a ich väzieb v regióne, kde prebiehajú základné aktivity obyvateľstva (bývanie, práca, služby, voľný čas, kultúra).

Sídlo je základná jednotka osídlenia, ktorú tvorí zoskupenie bytových a nebytových objektov. (napr. obytný dom spolu s hospodárskymi budovami a hospodárskym priestorom, napr. dvor, záhrada).

Najnižšie sídelné jednotky sú **lokality**.

Obec je samostatná samosprávna územná jednotka, ktorú tvorí jedno alebo viac sídel.

Obce sa členia na vidiecke obce – dediny a mestá.

Vidiecka obec je sídlo s počtom obyvateľov prevažne do 2 000. Dominuje funkcia poľnohospodárska a obytná, charakteristická je nízka zástavba, vidiecka architektúra, nižšia vybavenosť služieb.

Rozlišujú sa a) obce s hromadnou zástavbou – sú typické pre nížiny a kotliny

b) obce s rozptýlenou zástavbou – osamote ležiace skupiny domov v podhorských a horských oblastiach – lazy a kopanice – nemajú súvislú zástavbu.

Mesto je sídlo alebo zoskupenie sídiel, ktorého počet obyvateľov je prevažne od 2 000 do 100 000. Je v ňom koncentrácia výrobných a nevýrobných aktivít, výšková zástavba, veľká hustota obyvateľstva, komplexná vybavenosť.

Za najstaršie mestá sa považujú Jericho v Palestíne (až 11 000 rokov), Babylon, Ur v Iraku, Memphis v Egypte. Vznikli pred viac ako 5000 rokmi.

Najstarším slovenským mestom je Trnava, dostala prvé mestské výsady v 13. storočí.

Veľkomestá sú mestá, ktoré majú viac ako 100 000 obyvateľov.

Metropola je veľkomesto, je sídlom centrálnych inštitúcií a orgánov so svojim spádovým územím. V rozvinutých oblastiach má väčšinou nad 500 000 obyvateľov.

Dnes je na svete vyše 200 miest s viac ako miliónom obyvateľov.

Mestská aglomerácia – okolo veľkomiest vznikajú zoskupenia menších sídiel, mestá sa rozrastajú do šírky. Londýn, Paríž, Praha.

Konurbácia – zoskupenie miest, ktoré sú navzájom prepojené a v jednotlivých funkciách sa navzájom dopĺňajú. Porýnie – Porúrie, Liverpool – Manchester, Katovice.

Megalopolis je rozsiahle územie, na ktorom sú aglomerácie, veľkomestá, mestá navzájom prepojené a zrastené do jedného celku. Môže sa rozprestierať i na stovkách kilometrov.

Najväčšie megalopolis: 1. Východoatlantický megalopolis Bos-Wash

(priestor medzi Bostonom a Washingtonom)

2. Megalopolis veľkých jazier Chi-Pits

(Chicago – Pittsburgh)

3. Megalopolis Tokaidó (Tokio – Nagoja - Ósaka)

4. záp. pobrežie USA SF – LA

5. RANDSTAD - Holandsko

ZWISCHENSTADT – bývalá konurbácia Porýnie - Porúrie

Podľa dynamiky rastu sa rozlišujú sídla: a) progresívne – rast, napr. Praha, Varšava

b) stacionárne – stagnácia, napr. Paríž, Viedeň, Rím

c) regresívne – pokles počtu obyv. Štokholm, Londýn

Urbanizácia je sústreďovanie obyvateľov v mestách a ich stavebný rast. Vyjadruje sa počtom obyvateľov, ktorí žijú v mestách.

Ešte na začiatku 20. storočia väčšina obyvateľov žila na vidieku. Počet mestského obyvateľstva neustále rastie. V súčasnosti žije približne polovica obyvateľov Zeme v mestách. Existujú však výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami.

Najvyššia urbanizácia je v rozvinutých štátoch Európy, v Severnej Amerike a Austrálii.

Vatikán 100 %, Belgicko 97 %, Malta 94%, Veľká Británia, Holandsko, Nemecko 90 %
Austrália 85 % , Japonsko 80 % , Kanada, USA 77 %, Česko 70 %, Slovensko 56 %.

Najnižší stupeň urbanizácie je v málo rozvinutých krajinách Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky asi 30 %, v Európe má najnižšiu urbanizáciu Albánsko 42 % a Portugalsko 37 %.

Pozitíva urbanizácie: dostupnosť všetkých druhov služieb, z miest sa stali centrá kultúrneho a spoločenského života, veľké možnosti vzdelávania – vysoká koncentrácia všetkých typov škôl

Negatíva urbanizácie:

- príliš vysoká koncentrácia ľudí na malom priestore
- znečisťovanie environmentálneho prostredia
- vysoká kriminalita
- šírenie prenosných chorôb
- zvyšovanie množstva komunálneho odpadu
- problémy s pitnou vodou a kanalizáciou.

Problémy svetových veľkomiest: dopravné zápchy, nadmerný hluk, znečisťovanie ovzdušia, smog, nadmerné množstvo odpadov, vyššia kriminalita.

S urbanizáciou v rozvojových krajinách sa spája množstvo problémov. Výstavba bytov nestíha pokryť požiadavky imigrantov z vidieka, zostávajú v okrajových štvrtiach a stavajú si skromné príbytky, tak vznikajú slumy. Počet obyvateľov v slumoch narastá – veľká chudoba, nezamestnanosť, kriminalita, drogy, zlé hygienické podmienky.

Mestá plnia rozličné funkcie. Všetky veľké mestá plnia spravidla viacero funkcií, sú viacfunkčné – **polyfunkčné**. Obytná, priemyselná, dopravná, administratívna, rekreačná funkcia, služby, obchod, univerzitná, vedecká, bankovnícka, finančná funkcia.

V niektorých mestách však výrazne prevláda jedna funkcia nad ostatnými – **monofunkčné mestá**.

kúpeľné mestá – Piešťany, Trenčianske Teplice, banské mestá – Ostrava, dopravná funkcia – Čierna nad Tisou

univerzitné mestá - Oxford, Cambridge, mesto spánku (len obytná funkcia) – Nová Dubnica

pútnické mestá – Rím, Jeruzalem, Mekka, Lurdy vo Francúzsku, Fatima v Portugalsku

Významné pre obyvateľov aj návštevníkov miest sú hodnotenia kvality života v mestách.

Najväčšie mestské aglomerácie sveta v roku 2010

1. Tokio	Japonsko	29 mil.	Najväčšie mestá Európy
2. Bombaj	India	24 mil.	Moskva, Londýn, Paríž
3. Lagos	Nigéria	21 mil.	
4. Sao Paulo	Brazília	20 mil.	
5. Mexiko	Mexiko	19 mil.	
6. New York	USA	17 mil.	
7. Karáčí	Pakistan	17 mil.	
8. Dhaka	Bangladéš	17 mil.	
9. Šanghaj	Čína	17 mil.	
10. Kalkata	India	16 mil.	

Úlohy:

1. Doplňte: a) Veľkomesto, ku ktorému spáduje určité väčšie zázemie, plní voči tomuto územiu isté funkcie na najvyššej úrovni, je sídlom centrálnych inštitúcií a orgánov sa volá..
b) Zoskupenie mesta a okolitých sídel s intenzívnymi vzájomnými väzbami je ....
2. Ktorý svetadiel má najvyšší podiel mestského obyvateľstva ? Uveďte príčiny.
Austrália. Je to spôsobené prírodnými pomermi, ktoré predurčujú koncentráciu obyvateľstva k pobrežiu, do klimaticky priaznivých podmienok.
3. Opíšte pravidlo poradia veľkosti miest. Pravidlo poradia veľkosti miest určuje závislosť medzi veľkosťou a poradím podľa počtu obyvateľov. Pravidlo určuje, že veľkosť každého mesta je v určitej sústave miest nepriamo úmerná jeho poradiu podľa veľkosti a závisí od veľkosti najväčšieho mesta daného sídelného systému – tzv. Zipfova krivka.
Podľa tohto vzťahu 2. mesto v poradí by malo mať polovicu obyvateľov najväčšieho mesta, 3. mesto tretinu obyvateľov najväčšieho mesta atď.